

ПРИЗВАНИЕТО ВЪВ ФИЛОСОФИЯТА НА ХОСЕ ОРТЕГА-И-ГАСЕТ – ГЕРОИЗЪМ ЗА ВСЕКИ

Миглена Маринова

Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Статията има за цел да изследва фундаменталното за философията на Хосе Ортега-и-Гасет понятие „призвание“, което лежи в основата на схващането му за автентичността на човешкия живот. Изследването се фокусира върху някои от най-емблематичните текстове на испанския философ, както и върху някои модерни интерпретации на проблема. Търсят се отговори на въпросите за същността, произхода и възможностите за реализация на призиванието, като то се обвързва с въображението и любовта, както и с представата за човека като същество, което във всеки момент избира себе си.

Keywords: Jose Ortega y Gasset; vocation; destiny; freedom; imagination; creativity; love

1. Животът като парадокс

За Хосе Ортега-и-Гасет философстването не е прищявка и дори не е въпрос на избор. То е основна потребност на търсещия цялост интелект – потребност, която се ражда от самия живот и е неизбежна, доколкото самата радикална реалност на живота е винаги обърната към света в неговата цялост. Доколкото не знае нищо за онова, което търси, всеки човек философства – по-добре или по-зле. Целта на това героично усилие е да накара дълбокото да изплува на повърхността, да разбули тайното и да го извади наяве. То е едновременно стремеж към цялост и яснота и „мъката по това, което не сме“ (Ortega y Gasset, 2013: 109). За Ортега-и-Гасет универсумът е темата и обектът на философията, което означава, че първата ѝ задача е да дефинира единствената даденост – „фактът на фактите“ – наречена „мой живот“. Защото той предшества всичко, всяка друга реалност е вътре в него и е само част от него.

Единственото безспорно битие е взаимната зависимост между „аза“ и нещата. За разлика от класическата интерпретация на битието, реалността „мой живот“ носи едновременно особеностите на индивидуалното и общото. Тя не се изчерпва нито със субекта сам по себе си, нито със света, а е и двете. Всеки живот е винаги конкретен и индивидуален, а обстоятелствата са хоризонтът, през който в него прониква светът. Можем да се откажем от живота, но не

можем да избираме света, в който да го живеем, което придава на съществуването елемент на драматизъм и фатализъм. Веднъж даден обаче, животът се оказва изпълнен с различни възможности и това е измерението му на свобода. „Следователно животът е свобода във фаталността и фаталност в свободата“ (Ortega y Gasset, 2013: 242). Жизненият свят на всеки човек във всеки един момент е съставен от възможности, които са ограничени. Ако не бяха, нямаше да са конкретни. За Ортега-и-Гасет в чистата неопределеност всичко е еднакво възможно и не може да се избира. За да се вземе решение, са необходими едновременно и ограничение, и свобода. Именно този ключов за човешката действителност парадокс той назовава с категорията „обстоятелства“. Животът ни предлага определени възможности и вътре в тях ние избираме своята съдба. Ортега-и-Гасет смята твърдението, че животът е „ограничена възможност“, за толкова фундаментално, че приема, че то не може и не трябва да се обосновава или доказва (Ortega y Gasset, 2013: 263).

И така, животът се състои в правене на неща, които сме избрали да правим. Което го превръща в парадокс – той е повече това, което още не е, отколкото това, което вече е. Той е проекция и постоянно изпреварване на самия себе си. И понеже живеенето е устременост към онова, което още го няма, необходимостта да решим какви ще бъдем, се оказва неизбежна: азът „чувства“, че трябва да осъществи потенциала на собствената си оригиналност, и то така, че да остане верен на проекта и идеала за себе си, или иначе казано – на своето призвание.

2. Какво представлява призванието и кой е неговият източник?

„Призвание“ е името, което Ортега-и-Гасет-и-Гасет дава на срещата с личната съдба. „Съдбата е точно това, което не се избира“ (Ortega y Gasset, 1993b: 111) и всяка съдба изключва всички възможности освен една. И все пак у Ортега-и-Гасет призванието не е несъвместимо със свободата. Думата, която той използва, е *vocación*. Тя е с латински произход и идва от глагола *vocare* – викам, призовавам. В този смисъл, призванието е съдба, но индивидуална съдба, която не е даденост, поне не и реализирана и завършена даденост, а е нещо, което трябва да се открие и срещне. Призванието е съдба под формата на задача – най-важната задача, която стои пред всеки – да стане себе си. Верността към него определя автентичността на живота. Какво обаче е призванието, как се разпознава, как се осъществява и как се съвместява със свободата? Това са въпроси, в чиито отговори Ортега-и-Гасет е далеч от ценената от него яснота и които позволяват най-различни интерпретации.

В „По повод на Галилей“ Ортега-и-Гасет определя призванието по следния начин: „[...] между различните си битийни възможности всеки човек винаги намира една, която е истинното му битие. А гласът, който го зове към истинно битие, е онова, което наричаме призвание“ (Ortega y Gasset, 2004: 172). Ако

призванието е зов, то кой ни зове – Бог, светът, собственото ни аз? В „Мисли за Пио Бароха“ Ортега-и-Гасет посочва неговия източник:

„По-горе споменах за неподкупни, затаени вътре в нас глъбини. Погледнато в общ план, това последно и най-личностно ядро на душата ни е погребано под куп натрапени отвън умозаклучения и емоционални стереотипи. Само някои, надарени с особена енергия хора, успяват да съзрат в определени мигове поведението на наречения от Бергсон дълбочинен аз“ (Ortega y Gasset, 1993a: 242)

И това е единственото „определение“, което Ортега-и-Гасет дава на понятието „fondo insobornable“, върху което пада цялата тежест на понятието „призвание“ и съответно на автентичността или неавтентичността на всеки един конкретен живот. Допълнителна трудност представлява фактът, че Ортега-и-Гасет посочва само два (при това не особено благонадеждни) критерия за идентифициране на призванието и на степента на реализацията му. Първият критерий е желанието и удоволствието – критерий, който може да е доста съмнителен, както са забелязали още съвременниците на Аристип. Вторият критерий е съвпадението на жизнената траектория с идеалната траектория на живота – критерий, приложим само *posteriori*, от позицията на биографа, на когото Ортега-и-Гасет сякаш с лекота приписва правото да определя дали нечий живот съвпада с идеалната си версия, или не.

В статията си „Границите на субекта и свободата у Ортега-и-Гасет“ Родолфо Гутиерес защитава тезата, че Ортега-и-Гасет ни поставя невъзможна задача: няма как да станем онова, което трябва да станем, ако не знаем предварително какво е то (Gutiérrez, 2016). А няма как да знаем предварително кое е нашето призвание, защото то е положено в бъдещето и първо се предполага, а после се разгръща. Като подкрепя на тази теза се привежда аргументът на Хосе Ласага: „Разкриването (на призванието) се случва, ако изобщо се случи, като отговор, вместен в хода на жизнените дейности... Призванието се познава – или по-добре е да се каже „се подозира“ – едва след като се осъществи“ (Lasaga, 2006: 205). Призванието се отъждествява с идеалното „аз“, със собственото съвършенство и така то се оказва недостижимо. С оглед на допускането, че не можем да знаем какво е нашето призвание, е почти невероятно да предположим, че е възможно човек да изживее живота си в пълно съответствие с него, и следователно всички живеем неавтентично. Като възможен изход от ситуацията се привежда интерпретацията на Мария Самбрано (Zambrano, 1988: 56), според която призванието изисква от нас адекватни действия не постоянно, а само в определени критични моменти в живота ни, в които се определя неговата стойност. Накратко, тезата на Родолфо Гутиерес гласи, че е невъзможно нито да сме сигурни кое е нашето призвание, нито дали сме го осъществили. Тук ще си позволим да поспорим с тези напълно логични заключения и да видим проблема от друга перспектива – не на логиката, а на въображението и любовта.

Подобно на своя кумир от младини – Ницше, Ортега-и-Гасет смята човека за болно животно, за незавършено същество и добавя, че болестта, от която страда, е въображението. Човекът е „фантазиращо животно; родено е от фантазията, дете е на лудата въщци“ (Ortega y Gasset, t. IX, 150)¹⁾. Болестта на човека е вечното недоволство от противоборството на вътрешния свят, който открива у себе си, с външния. Въображението му позволява да види и собствената си незавършеност, и незавършеността на света. Дарбата и проклятието на човека е, че вижда не само онова, което е, но и онова, което би могло и би трябвало да бъде. Всичко, което човек открива в света, всичко, което е явно и дадено, е винаги само част. Гледайки го, човек изпитва липсата на онова, което го няма: „Във всяко дадено ни битие, във всяка даденост на света откриваме неговата основна линия на прекъсване... раната от неговата онтологична осакатеност“ (Ortega y Gasset, 2013: 109). От липсата на пълнота човека го боли, „както боли крайник, който никога не е имал“²⁾. Ако разглеждаме призванието през тази призма, то няма да се окаже нито чиста даденост, нито константа. Призванието е идеалът на аза за самия себе си, но този идеал не е обективна трансценденция, а е по-скоро интуиция на дълбинния аз, догадка и предчувствие за предела на собствения потенциал, търсене на сяло на онова, което човекът никога не е имал – липсващия крайник на съвършенството. Така интерпретирана, представата за призванието, като идеал, придобива доста по-различни очертания и те не са нито толкова строги, нито са веднъж завинаги фиксирани.

3. Има ли как да разберем със сигурност кое е нашето призвание?

Родолфо Гутиерес настоява във вече цитираната статия, че няма как да разберем предварително кое е нашето призвание, защото то е положено в бъдещето, до което нямаме достъп. Този текст оспорва заключението му и настоява, че отговорът на въпроса „възможно ли е да знаем със сигурност, кое е нашето призвание“, е категорично „да“ по простата причина, че негов източник е самият „аз“. Доводи в полза на тази интерпретация откриваме в текстовете на Ортега-и-Гасет:

„Във всеки миг пред човека се откриват неизброими битийни възможности... ако направи своя избор – ако сега реши да прави едно, а не друго, – значи точно това правене осъществява част от общия жизнен проект, който си е избрал. И така, животът е невъзможността да се направи и една стъпка, без да се предвиди в общи линии посоката на всички следващи стъпки до края на съществуването. При това положение въпросът за пророческата дарба на човека трябва да се зададе иначе. Как няма да може да пророкува, след като, поне що се отнася до общия смисъл на индивидуалния му живот, не друг, а самият човек взема решение? Поне в този смисъл и в тези граници да живееш, значи да предсказваш, да предвиждаш бъдещето“ (Ortega y Gasset, 2004: 170 – 171).

Способността да се трансцендира реалността, произтича от въображението. То позволява на човека с лекота да прехвърли пределите на настоящето и да погледне отвъд него – във възможното бъдеще, където да положи проекта за себе си – оригиналната форма на собствения живот:

„Човешкият живот се създава от самия човек и създаването е негово изобретение. Щом е така, нима животът ни, в този смисъл, не е нищо повече от... плод на въображението? Дали пък човекът не е нещо като автор на роман, писател, който със силата на въображението си сътворява една фантастична фигура на персонаж с иреални занятия?“ (Ortega y Gasset, 2014: 37 – 38).

Като автор на собствения си роман, „азът“ живее по-скоро в бъдещето и в илюзията, отколкото в настоящето. Въображението, разбрано като творческа потенция *par excellence*, създаваща и разрушаваща, бележи всички човешки творения – науката, изкуството, политиката – културата изобщо. В този смисъл, призванието е също така плод на въображението, но и на вярата в собствения потенциал, на самосъзнанието за аристократизъм на духа и на дълга към себе си, защото, както често обича да напомня Ортега-и-Гасет, благородството задължава. В този текст разбираме призванието като вярата на субекта в собствените възможности за самоосъществяване в контекста на обстоятелствата. А това е мисията на всеки живот.

Оттам е и отсъствието на абсолютна предопределеност във философията на Ортега-и-Гасет – никой не се ражда „маса“ или „елит“, а става такъв. Защото чувства и вярва, че е избран, човек действа и живее като такъв – образцово. Хората без призвание не са родени като втора категория хора, а са допуснали то да закърнее и да не чуват дори ехото на идеалното си аз. Според Ортега-и-Гасет призванието не се избира. Човешката воля се свежда до избора да го последваш, или не:

„В призванието на човека не се налага, а му се предлага това, което трябва да извърши, и ето защо животът придобива характер на изпълнение на определена повеля. В наша власт е да пожелаем да я изпълним или не, да сме верни или не на призванието си. Но самото призвание, сиреч това, което наистина трябва да извършим, не е в наша власт, то ни се предлага неумолимо“ (Ortega y Gasset, 1993b: 136)

Но „азът“ не е волята: „не е нито материално, нито духовно нещо – той въобще не е нещо, а е задача, проект за съществуване“ (Ortega y Gasset, 1993b: 310).

Самото формиране на „аза“, самосъзнанието и самоопределението му, са следствие от този императив – от задачата, която той самият си поставя. „Азът“ създава проекта, но проектът моделира „аза“. Призванието се оказва императив, който няма друго общо с волята, освен това, че тя може да се съобрази с него или не. Но как все още недефинираният „аз“ може да създаде свой проект, който впоследствие да го дефинира? Не попадаме ли в порочен кръг? Отговорът на Ортега-и-Гасет е:

„Човекът е единствената, невероятна реалност, съществуваща, без да има неотменно предопределено битие, реалност, която не е предварително и веднъж завинаги определена, а трябва да избира собственото си развитие. Как го избира ли? Очевидно като си представя мислено много възможни начини на живот и като ги съпоставя, установява, че един го привлича най-много, тегли го към себе си, примахва го и го зове. Този зов за определен начин на живот, този глас или повелителен звук, звучащ из дълбините на нашата душа, е призванието (Ortega y Gasset, 1993b: 136).

Волята няма контрол над въображението. Не тя отглежда неговите плодове, но тя ги бере. Точно както човек не избира в кого да се влюби, а само може да избере дали да се поддаде, или не на чувството, така и волята не избира императива, определящ „аза“, а само го следва или загърбва. В същото време, Ортега-и-Гасет ни казва, че: „да живеем, означава постоянно да решаваме какви да бъдем“ (Ortega y Gasset, 2013:2 43). Що за избор е този, който не се избира?

4. Изборът, свободата, съдбата

„Азът“ има потенциала да бъде творец и творение. Виталният императив да станеш самия себе си, не съпада напълно нито с разума, нито с волята. Както вече стана дума, неговото място е в най-дълбинния пласт на „аза“, в който се пресичат необходимостта и свободата. Призванието е само зов, зовът на идеалното възможно „аз“, което всеки чува, но не всеки избира да последва. В този смисъл е и съдба, и свобода – не се избира, но се търси или загърбва:

„И тъй като животът, от една страна, е съставен от съдбовност, а от друга страна – от необходимата свобода да вземаме решения за него, в самите му основи има даденост за изкуство. Нищо не го символизира по-добре от положението на поета, който опира изменчивата свобода на своя лиризм върху съдбовността на римата и на ритъма. Всяко изкуство трябва да приеме наличието на пречки и на съдба, или както казва Ницше, „човекът на изкуството танцува с вериги“ (Ortega y Gasset, 2013: 269).

С почти стоически патос Ортега-и-Гасет пише в „Четейки „Малкият Пиер“ от Анатоли Франс“, че „най-висшият морал и най-съвършеното изкуство зависят от смелото съгласие, от трагичното „да“, казано на действителността“, и че с времето е установил, че най-върховната норма е дълбокото и смирено послушание пред живота (Ortega y Gasset, 1993a: 334). Без да пренебрегваме фаталистичните моменти във философията му, не бива да забравяме, че и действителността, и животът винаги са нечия действителност и нечий живот. Следователно не можем да извадим човека от уравнението и да го поставим в изцяло пасивна позиция. Не можем да сведем свободата му до това да понася достойно онова, което съдбата му предлага. Задачата на човека е в това да я претвори, като сътвори себе си. Притисната между случайността и съдбата,

свободата все пак съществува – не като абсолютна стойност, но в достатъчна степен, която позволява на човека да оформи битието си. И материалът, с който борави, и талантът, са даденост за артиста, но мраморът може да си остане просто парче скала, а талантът – неразгърнат потенциал. В този смисъл, онова, което излиза изпод длетото на скулптора, е плод само и единствено на творческия му произвол.

Как тогава трябва да се тълкува прословутата формула на Ортега-и-Гасет: „Аз съм аз и моите обстоятелства“?. Хулиан Мариас предлага математически подход – „ $Az = az + \text{моите обстоятелства}$ “ (Marías, 1984: 379 – 381). За да излязат верни сметките в елементарното уравнение, очевидно двете „аз“ не може да са с една и съща стойност. По-малкото (и обозначено с малка буква) за него е психическият „аз“, субектът, противостоящ на обстоятелствата, а големото „Аз“ се отъждествява с трансцендиращия в проекта за себе си субект. Педро Сересо (Cerezo, 2011: 94) се противопоставя на този буквален прочит и предлага интерпретацията „ $Az = az\text{-}в\text{-}моите\text{-}обстоятелства$ “, защото самият Ортега-и-Гасет многократно подчертава, че чист „аз“, чисто *cogito* няма. Съществува само конкретен, индивидуален „аз“, а той, подобно на битието-в-света на Хайдегер, е винаги потопен в обстоятелствата, без да ги поглъща. Животът се изразява именно в постоянното диалектично напрежение между тези два полюса. Реалността не съвпада нито с нещата, нито с мислещия субект сам по себе си и съответно не е нито чиста обективност, нито чиста когитация. Самата ѝ структура е двукомпонентна: няма субект без свят, нито свят без субект, в чиято рефлексия този свят да се организира и йерархизира.

В този текст предлагаме малко по-различен прочит на формулата на Ортега-и-Гасет: първото „аз“ е реалното, наличното, станалото; вече разгърнатият до точката на настоящето проект – „азът“-творение; второто „аз“ е въобразяващото себе си „аз“; „азът“-творец. Този втори, фантазиращ „аз“, не е „чистият аз“ – във и за себе си, защото за Ортега-и-Гасет интимността не съществува наред вакуума на нищото, а е свят в света. Фантазията „аз“ също проектира себе си в обстоятелствата, но като абсолютен максимум на собствената си потенция. Така формулата на Ортега-и-Гасет все пак може да придобие формата на уравнение, но не като сбор от идеалното „аз“ и обстоятелствата – идеалното е винаги повече от реалното, а като отрицание. Реалният, живият, настоящ „аз“ е това, което остане от фантазията „аз“ след сблъсъка му с обстоятелствата. Същността на „аза“ е идеална, но конкретната форма, която придобива, не е. Резултатът е следствие от способността му да устоява на натиска на реалността, а тя никога не е абсолютна. Затова животът е драма, а „азът“ се оказва и творец, и творение.

Не само че идеалният „аз“ се явява съавтор на реалния си облик наред с обстоятелствата, но и креативността му успява в известна степен да промени самите тях. Проектирайки „аза“, въображението създава и света. Неговите

собствени избори и действия също се превръщат в обстоятелства. Всяко общество се организира около определени образци, получили социално признание. А те не са нищо друго освен резултат от битката на нечие призвание с обстоятелствата; формата на нечий живот, която, както обича да се изразява Ортега-и-Гасет, е „черупка“, в която може да се настани и някой друг. Начинът, по който човек чувства и реализира призиванието си, степента на образцовост, която успява да постигне, впоследствие придобива формата на ценност – образец. Именно тези вкаменелости, тези черупки са в основата на цялата архитектура на социума.

5. Едно ли е призиванието и постижимо ли е пълното му осъществяване?

Логично е да приемем, че призиванието е едно поради факта, че то е идеал. А съвършенството е само едно. Тук обаче се дистанцираме от тази идея поради простия факт, че тя влиза в противоречие с друга фундаментална за философията на Ортега-и-Гасет идея – идеята за човека като същество, което във всеки миг избира себе си. Не можем да се откажем от едната за сметка на другата. И двете идеи са същностни за неговата философия. Заради това тук няма да разглеждаме призиванието като застинала съвършена форма, в която животът се опитва да се вмести, а като форма, развиваща се заедно с него.

Ако предположим, че все пак е възможно да се отговори на епистемологичния въпрос „какво е призиванието“, практическият въпрос, който задава Родолфо Гутиерес в по-горе цитираната статия, е „мога ли да го постигна“ и „как да разбера дали съм го осъществил“. Както вече посочихме, отговорът му е негативен – не, не можем да знаем дали сме осъществили призиванието си. Според нашия прочит на Ортега-и-Гасет самият той е на друго мнение и смята, че съвършенството не е непостижимо, а е непоносимо. То е „тежък жребий“ (Ortega y Gasset, 1993a: 329) и припряното му достигане обрича твореца да повтаря себе си. Съвършенството е завършено, окончателно и следователно лишава човека от най-човешкото у него – от стремежа да превъзмогва себе си. Съзнанието, че всичко, което е можело и трябвало да се каже и направи, е вече казано и направено, може да е пагубно. То лишава човека дори от илюзията, че може да стане повече от това, което вече е, лишава живота му от драма и отнема най-значимия модус на съществуването му – бъдещето. Като насекомо, привлечено от светлината, човекът се стреми към онтологичната си пълнота, но ако се доближи твърде много, изгаря. Както в изкуството нетленната красота се постига само като от нея се извади всичко от живота и творбата се „мумифицира“ (Ortega y Gasset, 1993a: 330), така и пълното и окончателно осъществяване на идеалния „аз“ лишава живота от телос. Надценяването на вечното за сметка на живота има традиция още от Платон, но за Ортега-и-Гасет то е „заговор на слабите духом срещу величавата съдба на живота“ (Ortega y Gasset, 1993a: 332).

Тук ще си позволим да поспорим с допускането на Ортега-и-Гасет за постижимостта на съвършенството и ще настояваме, че то е непостижимо тъкмо защото е личен хоризонт, а както е известно, той винаги бяга. Признаци на колебание по въпроса откриваме и у самия него. В „Нищета и блясък на превода“ четем:

„Съдбата отрежда на човека привилегията и честта никога да не постига предварителната цел и да бъде чисто стремление, жива утопия. Човекът върви винаги към поражението и още преди да е влязъл в битката, раната вече е зейнала на слепоочието му“ (Ortega y Gasset, 1993b: 163)

Нещата с призванието стоят като с всеки друг творчески акт. Първоначалната идея, вдъхновението, което дава тласък на действието, воюва за осъществяването си с оказващата съпротива материя. В случая с призванието идеята на „аза“ за самия себе си се сблъсква с обстоятелствата, които в различни етапи и фази на живота му позволяват да се осъществи в различна степен и приема различна форма – по-близка или по-отдалечена от идеята. В различните етапи на творческия процес от гледна точка на страничния наблюдател (а понякога и на самия творец) идеята е почти незрима, а произведението изглежда безобразно. Едва накрая, когато креативният акт приключи, идеята изплува от материята и става зрима. Но дори тогава, дори ако резултатът е шедьовър, следите от битката с материята продължават да личат, точно както яростните дири от длетото на Микеланджело върху мрамора на „Пиета“. Съвършенството е непостижимо: нито в живота, нито в изкуството.

6. Призванието отвътре и отвън

От гледна точка на действащия субект, резултатът няма отношение към призванието, най-малко защото призванието поражда действието, а не обратно. Оценката и успехът ни най-малко не променят значимостта му. То е цел само по себе си – крайна цел на собственото съществуване. Но това е гледната точка на твореца. Тази на зрителя е диаметрално противоположна – той вижда само резултата и чрез него евентуално би могъл да опита да реконструира креативния акт. Призванието действително не зависи от резултата, но резултатът е този, който прави призванието външно видимо. Хиляди хора посвещават живота си на нещо, което считат за свое призвание. Ако го реализират по начин, впечатляващ за околните, призванието им става външно видимо и получава социално одобрение. Ако обаче не постигнат нищо „значимо“, същото това призвание остава незримо за другите. За човека е важно самото призвание, за хората – онова, което то създава. Смятаме, че това важи и за самия Ортега-и-Гасет. Едва ли ако Гьоте беше посредствен писател, Ортега-и-Гасет изобщо щеше да се занимава с биографията му и да го упреква за отклоненията от „идеалната траектория“ на живота му.

В този смисъл, няма как реконструирането на чуждия живот отвън да е автентично. Идеалната траектория на битието, която Ортега-и-Гасет смята, че би-

ографът е в състояние да реконструира, е малко или много спекулативна, защото различната перспектива на всяко въображение разкрива различен пейзаж и чертае различна „идеална линия“. Например фактът, че Веласкес рисува малко и отказва възнаграждение за картините си, може лесно да се интерпретира не като израз на нежеланието му да бъде художник (както прави Ортега-и-Гасет), а като протест срещу представата за художника. Можем да предположим, също чисто спекулативно, че както Веласкес променя същността на живописца, така се опитва да промени и социалния статус на живописеца – от занаятчия в артист, свободен да твори от чист, почти божествен произвол. Не че не е искал да бъде художник, а че е искал да бъде художник от нов тип. Тук настояваме, че не всички пътища са преки, особено тези, водещи до идеалното „аз“. Начинът, по който призванието се разглежда тук – не като даденост, не като обективна трансценденция и константа, а като плод на въображението и вярата в собствения потенциал, налага преосмисляне и на пътя към осъществяването му, най-малко защото началото и краят на пътя разкриват съвършено различна картина. Що се отнася до криволиченето и отклоненията от идеалната траектория на призванието, те стават видими само когато човек се отдръпне от собствения си живот, когато погледне на него не като на нещо свое, не като на нещо, което му принадлежи – не като автор, а като зрител, като артист на естетически обект. Това обаче не е лесно и не се удава на всеки. Само по себе си вече е знак за превъзходство и приближаване до личния идеал:

„Мисля, че висшият човек е винаги надарен със способността да осъзнава собственото си съществуване, да следи собствения си живот едновременно като възискателен зрител и буден изследовател, готов да поправи отклонение или недостатък, готов и за ръкопляскания, и за освирквания. Такъв именно трябва да бъде животът на всекиго – хармоничен спектакъл и смел експеримент“ (Ortega y Gasset, 1993a: 275).

Може би тъкмо тази гледна точка – на зрителя и изследователя – подлежи на реконструкция от перспективата на биографа, макар и без претенцията за обективност от последна инстанция. Точно както всеки артист декonstrуира реалността по уникален начин, така всеки поглед към нечий завършен проект предлага уникална перспектива, в която той се разкрива.

7. Amor fati – героизъм за всеки

За Ортега-и-Гасет перспективата е неотменна характеристика на самата действителност. За човека тя е даденост – непреодолимо обстоятелство. Никой не избира перспективата, в която възприема света, и невинаги избира накъде да насочи вниманието си. Но удържането на фокуса е въпрос на избор. Той се определя от любовта в Платоновия смисъл – като вечен стремеж към съвършенството, и се отстоява от волята – като инструмент, посредством който „азът“ заявява себе си в света чрез онова, което обича. „В крайна сметка, се открива

само онова, което се търси – откритията на разума се дължат на търсенията на любовта“ (Ortega y Gasset, 2013: 189). Нещо повече – в известно противоречие с прословутата си теза, че човекът няма природа, Ортега-и-Гасет заявява:

„Още преди да видим нещо, ние вече сме сноп от желания и стремежи. Идваме на бял свят с цялата система от неща, които предпочитаме или пренебрегваме. Традиционната перспектива, според която искаме нещо, защото сме го видели, е заблуда“ (Ortega y Gasset 2013: 265).

Именно любовта е вътрешният маяк, който безпогрешно сочи пътя към призванието. И ако обектът на ероса отсъства във вече наличното в света, той се въобразява и изобретява. Точно както първия художник, който, като не открива себе си измежду всички други възможности, които светът му предлага, създава нова възможност. Така призванието е не друго, а оригиналността и креативността на стремящия се да стане себе си „аз“.

Оказва се, че героизмът не е запазена марка на великите дела и начинания; че се определя не от исканото, а от самото искане – от силата и упорството, с което волята отстоява идеалите, сътворени от въображението и разпознати от любовта. Героизмът се изразява в простото настояване да станеш „такъв, какъвто си“. Героят не е избраник на боговете или съдбата, а е човек с въображение, артист, който избира себе си, сътворява себе си. Героят е човекът, имащ волята да следва съдбата и призванието си – не просто да ги приеме, а да ги призове. Съдбата на героя е, разбира се, трагична, но тъкмо затова е величава, защото: „Тази е разликата между Бога и нас... Господ си позволява блаженството да бъде той самият. Но човешкият живот се състои тъкмо в борбата, в почти неизменно увенчаващото се с неуспех усилие човек да бъде самият себе си (Ortega y Gasset, 1993b: 131).

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. „Лудата вкуши“ е метафора, с която света Тереза назовава въображението.
2. Undolorquesientoenunosmiembrosquenuncahetenido“ (ОС, IX, 623). В превода на Станимир Мирчев: „особена болка, която чувстваме в липсващите ни крайници“ – Ортега-и-Гасет-и-Гасет, „Що е философия“, София, НБУ, 2013, стр.109.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Ortega y Gasset, J. (1993a). *Essays, t. I*. Sofia: Sofia University St. Kliment Ohridski [Ортега-и-Гасет, Х. (1993а). *Есета, том 1*, София: Св. Климент Охридски].
- Ortega y Gasset, J. (1993b). *Essays, t. II*. Sofia: Sofia University St. Kliment Ohridski [Ортега-и-Гасет, Х. (1993б). *Есета, том 2*, София: Св. Климент Охридски].

- Ortega y Gasset, J. (1998). *Meditations on Quixote*. Sofia: Prozoretz [Ортега-и-Гасет, Х. (1998). *Размишления върху Дон Кихот*, София: Прозорец.].
- OrtegayGasset, J. (2004). *About Galileo*, Sofia: Riva publishers [Ортега-и-Гасет, Х. (2004). *По повод Галилей*, София: Рива].
- Ortega y Gasset, J. (2013). *What is philosophy?*. Sofia: NBU [Ортега-и-Гасет, Х. (2013). *Що е философия*, София: НБУ].
- Ortega y Gasset, J. (2014). *El animal fantástico*. Sofia: Iztok-Zapad [Ортега-и-Гасет, Х. (2014). *Фантазиращото животно*, София: Изток – Запад].
- Ortega y Gasset, J. (1983). *Obras Completas*, t. IX. Madrid: Revista de Occidente, 1966 – 1983, en doce tomos.
- Cerezo Galán, P. (2011). *José Ortega y Gasset y la razón práctica*, Madrid: Editorial Biblioteca Nueva, S.L.
- Gutiérrez, Simón R. (2016). Los límites del sujeto y la libertad en Ortega y Gasset, en: *Daimon: Revista Internacional de Filosofía*, 69, 2016, pp. 109 – 123.
- Marías, J. (1984). *Ortega: circunstancia y vocación*, I, Madrid: Alianza.
- Lasaga, J. (2006). *Figuras de la vida buena*, Madrid: Enigma Editores.
- Zambrano, M. (1988). *La agonía de Europa*, Madrid: Mondadori.

THE “VOCATION” IN THE PHILOSOPHY OF JOSE ORTEGA-Y-GASSET – HEROISM FOR EVERYONE

Abstract. The paper aims to explore the concept of “vocation” which is essential to the philosophy of Jose Ortega-y-Gasset, and lies at the heart of his perception of the authenticity of being. For this purpose, the study focuses on some of the most emblematic texts of the Spanish philosopher, as well as on some modern interpretations of the problem. The text attempts to answer a number of questions about the nature, origin and possibilities of realization of the vocation by binding the concept to the imagination, love and the idea of man as a being who chooses himself at any moment.

✉ **Ms. Miglena Marinova, PhD Student**
South-West University “Neofit Rilski”
66, Ivan Michailov St.
2700 Blagoevgrad
E-mail: miglena_marinowa@abv.bg